

Таџјана Михаиловић

БЕЛЕЗИ ОД КАМЕНА

Изложба *Надгробни споменици из збирке Народног музеја у Краљеву*, аутор изложбе: Гордана Тошић, Господар Васин конак, Жички духовни сабор, Преображење 1997

„Обичај подизања камених белега код Срба и код других словенских народа, потиче из времена након примања хришћанства. Најстарија надгробна обележја код Срба потичу из XII века и припадају углавном владајућим круговима ... Новонастала сепулкрална пракса утиче на развој популарне фунерарне уметности, у којој се претплићу хришћанско поимање живота и смрти и дубоко укоревена народна веровања. Основна функција надгробног белега је према прастаром предању, да за себе веже душу умрлог, да буде његова замена и веза са душама предака” (аутор, уводна легенда). Колекција Народног музеја омогућује да се сагледа развој надгробних обележја код Срба од XIV до XIX века, што је и једно од полазишта у формирању концепције изложбе. Споменици потичу са територије Краљева и Рашке, богате средњовековним наслеђем и традицијом класања, која се развила у овим крајевима након подизања великих краљевских манастира. Студенички каменорезачки центри у селима Годовић, Долац, Брзова и Врх преносили су умеће обраде камена са колена на колена, тако да је једна од најкарактеристичнијих врста споменика тзв. *студенички тип*, који је широко распрострањен у Србији. Осим тога сама околина манастира је богата мермерним жицама, што је омогућило експлоатацију камена у непосредној близини села каменорезача.

Међу најстарије спадају они код којих је прелетава скулпторално обрађена и који делују готово тродимензионално (XIV–XV век), док су

споменици са ликовима покојника у пуном рељефу још увек ближи портрету (крај XV–XVI век). На њихову пластичност вероватно су имали утицаја ликова са фризова манастирских пркава, фреско сликарство и мотиви са стећака. Споменици студеничког типа већ имају стилизоване антропоморфне представе, које су комбиноване са различитим биљним и животињским мотивима симболичног садржаја (XVI–XVII век). Ту је дрво живота, јелен који у хришћанској симболици означава доброг верника, оседлани коњ комбинован са оружјем (мачем или секиром), који указује на друштвени статус покојника. У следећој фази споменици су у сасвим плитком рељефу, а пиво стилизације је веома висок (XVIII–XIX век). Лик покојника даг у тзв. цирки-портрету, који је изведен шестаром, мотиви су или геометријски, или флорални, а на полеђини се све чешће јавља натпис. Поред споменика овог типа током XIX века бројни су и велики, кретолики споменици драгачевских мајстора. Резање камена је плиће, а представа покојника има елементе цртежа са детаљима пошње.

Надгробни споменици су један од значајних извора за изучавање духовне културе једног народа, његовог најдубљег односа према животу, смрти, свету који га окружује, а као производ локалних клесарских радионица пружају слику уметничког, креативног домета народне културе.

Изложба је постављена у простору Господар Васиног копака, чији је рустични амбијент изузетно погодан за излагање оваквог материјала. Аутори поставке Гордана Тошић и Рајко Чубрић, архитекта краљевачког Завода, изнаниш су начин да изложе вертикално све оне споменике чији је то природни положај на гробљу, изразом посебних носача који нису видљиви и не ремете презентацију самог споменика. Овим је изложба добила на лакоћи, а материјал, ипаче веома неподесан за излагање, добио на својој самосталности и сагледивости. У првој просторији доминира споменик из Брвеника са скулптурално обликованим жепским ликом, који на глави носи почелицу. Наглашен је и самим начином осветљавања. Већина споменика у главној сали лоцирана је поред зидова. У унутрашњој просторији изложени су мањи споменици који су могли бити аплицирани на зид. Ту је и један од најзначајнијих експоната – у науци познат споменик из Годачице. На њему је уклесан натпис из времена великог жупана Алтомона и његовог сина Николе Алтомановића у чије је време владао Честином властелин сахрањен под орим спомеником.

Посебно треба истаћи изванредне фотографије значајних некропола одакле потичу споменици (Долац и Врх), као појединих детаља, чији је аутор Марко Петровић, фотограф из Краљева. Гордана Тошић преко легенди даје основну причу о споменицима, мајсторима клесарима као и врстама и хронологији надгробних обележја. У целини гледају, изложба споменика, махом од белог студеничког мермера, дата је на белим постаментима, складно распоређеним у рустичном простору Господар Васиног копака. Легенде које указују на место палата и датовање, омогућују лако праћење развојне уметничке линије овог материјала, док велике фотографије високог квалитета оживљавају причу, тако да се ова изложба може се увртити међу најуспешније које су приређене у овом простору. Изложбу праги публикација са студијским текстом аутора и каталогом изложених споменика (21 кат. јединица, 14 фотографија, 11 цртежа).

За сам Музеј ова изложба има посебну важност, јер је реч о презентацији и публиковању једне целовите колекције, што спада међу приоритетне циљеве у музејској пракси.

